

ÇEŞİTLİ EĞİTİM ALANLARININ YASAL DAYANAKLARI

Aşağıda eğitim alanlarından 6zel 6đretimin, mesleki ve teknik eğitimin, y6ksek6đretimin, eğitim ekonomisi ve planlamasının, 6zel eğitimin, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin ve yaygın eğitimin yasal dayanaklarına yer verilmiştir.

1. Özel Öğretimin Yasal Dayanakları

Ülkemizde eğitim ve öğretim, 1982 Anayasası'nın 42. maddesinin 3. fıkrası uyarınca devletin denetimi ve gözetimi altında yapılmaktadır. Bunun yanı sıra aynı maddenin 6. fıkrası uyarınca özel ve ilk dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak kanunla düzenlenmektedir. Bu hükümlerle özel öğretim kurumlarının varlığı Anayasal olarak kabul edilmiş bulunmaktadır (Yaşar, 2000). 1982 Anayasası'ndan önce yürürlükte bulunan 1961 Anayasasında ise söz konusu hükümler "Bilim ve Sanat Hürriyeti" başlığını taşıyan 21. maddenin 2. ve 3. fıkrasında yer almaktaydı.

Özel öğretim kurumlarıyla ilgili esasların belirlenmesi amacıyla 1961 Anayasası döneminde 08 Haziran 1965 tarih ve 625 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanunu" düzenlenmiştir. Söz konusu kanun çeşitli değişikliklere uğramış ve son olarak 14 Şubat 2007 tarih ve 26434 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5580 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Kanunu" (ÖÖKK) ile yürürlükten kaldırılmıştır. 5580 sayılı Kanun'da özel öğretim kurumu açabilecek kişiler, açılma şartları, kurum açma izninin verilmesi, kurumun nakli, devri, personeli, mali destekler, bu kurumların eğitim-öğretim faaliyetleri, yönetimi, denetimi ve gözetimine ilişkin hususlar düzenlenmiştir (m.1, /f.I). Söz konusu Kanun'da son olarak 2 Aralık 2016 tarih ve 6764 sayılı yasa ile bazı değişiklikler yapılmıştır.

Özel öğretim kurumu; ÖÖKK'nin 2. maddesinin b bendine göre "*Okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, özel eğitim okulları ile çeşitli kursları, uzaktan öğretim yapan kuruluşları, (...), motorlu taşıt sürücülere kursları, hizmet içi eğitim merkezleri, öğrenci etüt eğitim merkezleri, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri ile benzeri özel öğretim*

kurumlarını”, ifade eder. Belirtilen maddede yer alan "dershaneleri" ibaresi 14 Mart 2014 tarihli ve 28941 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Milli Eğitim Temel Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun" 9. maddesi ile kaldırılmıştır. Belirtilen hükümden yola çıkarak, özel öğretim kurumlarının kendi içlerinde özel örgün eğitim kurumları ve özel yaygın eğitim kurumları olmak üzere iki ana bölümden oluştuğu söylenebilir. Özel örgün eğitim kurumları özel okul öncesi eğitim, ilköğretim, özel eğitim ve ortaöğretim özel okullarından oluşurken; öğrenci etüt eğitim merkezi (1 Mart 2014 tarih ve 6528 sayılı yasanın 9. maddesi ile değişiklik yapılmak suretiyle Özel Öğretim Kurumu Kanunu'na eklenmiştir) ve diğer çeşitli kurslar da özel yaygın eğitim kurumlarını oluşturmaktadır (Vahapoğlu, 1990).

5580 sayılı Kanun'un 1. maddesinin I. fıkrasında gerçek kişilerin, özel hukuk tüzel kişilerinin, özel hukuk hükümlerine göre yönetilen tüzel kişilerin ve yabancıların özel öğretim kurumu açabileceği öngörülmüştür. Kanun'da gerçek kişi kavramıyla kastedilen Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) öngördüğü biçimde haklara ve borçlara ehil olabilen kişilerdir. Bu bağlama ergin olan, ayırt etme gücü bulunan ve kısıtlı olmayan gerçek kişiler (TMK, m. 10) 5580 sayılı kanun kapsamında özel öğretim kurumu açabilecektir. 5580 sayılı Kanun tüzel kişilerin de özel öğretim kurumu açabileceğini öngörmüştür. 5580 sayılı Kanun her tüzel kişinin değil, sadece özel hukuk tüzel kişilerinin özel öğretim kurumu açabileceğini öngörmektedir. Başka bir ifadeyle 5580 sayılı Kanun kamu hukuku tüzel kişilerini düzenleme dışı bırakmıştır. Buna göre, özel hukuk tüzel kişilerinin kişi topluluğu niteliğinde olan dernekler ve şirketlerin yanı sıra vakıflar da özel öğretim kurumu açabileceklerdir.

5580 sayılı Kanun'un 4. maddesinin I. fıkrasında, 625 sayılı Kanun'un 7. maddesinde olduğu gibi özel öğretim kurumu açacak gerçek kişiler ya da tüzel kişinin temsilcilerinde bazı şartlar aranmaktadır. Buna göre kurum açacak veya açılmış bir kurumu devralacak olan gerçek kişilerle tüzel kişilerin temsilcilerinin, affa uğramış olsalar bile yüz kızartıcı bir suçtan

veya kasdî bir suçtan dolayı altı ay veya daha fazla hapis cezası ile mahkûm edilmemiş olmamaları gerekmektedir. Ayrıca 5580 sayılı Kanun'un 6. maddesinin IV. fıkrasıyla, bir kişiye birden fazla özel öğretim kurumunun kurucusu olabilme imkânı da tanınmıştır.

METK'nın 58. maddesinde "*Türkiye'de ilköğretim okulu, lise veya dengi okullar, Milli Eğitim Bakanlığı'nun izni olmaksızın açılmaz*" denilmekte; ayrıca, hem Anayasa hem de ilgili kanunlar resmi ya da özel bütün eğitim ve öğretim kurumlarının devletin denetimi ve gözetimi altında olduğunu vurgulamaktadır (m.43, /f.II). Böylelikle özel okul kurmanın izne tabi olduğunu söylemek mümkündür.

5580 sayılı Kanun'un 4. maddesinin II. fıkrası, kurum binalarının nitelikleri, bu binalarda açılacak kurumlar ile her tür tesis ve donanımına ilişkin standartların Milli Eğitim Bakanlığı'na belirleneceğini düzenlemiştir. 5580 sayılı Kanun'un 4. maddesinin III. fıkrası meyhane, kahvehane, kıraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlerin, okul binalarından kapıdan kapıya en az yüz metre uzaklıkta bulunmasının zorunlu olduğunu; özel eğitime muhtaç bireylerin devam ettikleri öğretim kurumları ile okullar dışındaki diğer özel öğretim kurumlarında bu zorunluluğun aranmayacağını; ancak söz konusu özel öğretim kurumlarıyla bu türdeki iş yerlerinin aynı binada bulunamayacağını belirtmiştir. Ancak aynı maddenin IV. fıkrasında turizmin yoğun olduğu yörelerde bulunan okulların tatil olduğu dönemlerde, bu tür iş yerleri ile okullar arasında yüz metre uzaklık şartının aranmayacağı belirtilmiştir.

5580 sayılı Kanun'un 8. maddesinin I. fıkrası uyarınca özel öğretim kurumlarında eğitim, öğretim ve yönetim hizmetlerinin, asıl görevi bu kurumlarda olan yönetici ve eğitim ve öğretim elemanları ile yürütülmesi esastır. 8. maddenin VII. ve VIII. fıkraları uyarınca uzman öğretmenlerle usta öğretmenler özel öğretim kurumu müdürlerince seçilir ve çalışma izinleri valiliğin iznine sunulur. Valiliğin izni alınmadan işe başlatılamazlar. Söz konusu çalışma izninin iptali yetki ve usulde paralellik ilkesi gereği yine valilikçe yapılır. 8. maddenin III.

fikrası uyarınca kurumların eğitim öğretim ve yöneticilik hizmetlerinde en az dengi resmî öğretim kurumlarına atanabilmek için gerekli nitelik ve şartları taşıyanlar, resmî dengi bulunmayan kurumların eğitim, öğretim ve yöneticilik hizmetlerinde ise yönetmelikle belirtilen nitelik ve şartları taşıyanlar görevlendirilecektir.

5580 sayılı Kanun'un 9. maddesinin I. fıkrasında kurumlarda çalışan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler ile kurucu veya kurucu temsilcisi arasında yapılacak sözleşmenin niteliğinin "iş sözleşmesi" olduğu açıkça öngörülmüş ayrıca bu sözleşmenin süresinin en az bir takvim yılı olacağı ve yazılı yapılacağı belirtilmiştir. Bu hükümde süreli iş sözleşmesinden söz edildiği için, özel öğretim kurumlarında çalışan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticilerle yapılacak iş sözleşmesine süre konulması gerekir.

5580 sayılı Kanun'un 9. maddesinin V. ve devamı fıkraları uyarınca, kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler (bu Kanun'un hükümleri saklı kalmak üzere) sosyal güvenlik ve özlük hakları yönünden, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu ile 4857 sayılı İş Kanunu; yetki, sorumluluk, ödül ve cezalar ile bunların uygulanması bakımından 657 sayılı DMK ile 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun (MKGYYK) hükümlerine tabidir. Ancak, 657 sayılı DMK'ya göre kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiillerin işlenmesi halinde bu kişilere kademe ilerlemesinin durdurulması cezası yerine brüt aylığından 1/4'ü ile 1/2'si arasında maaş kesim cezası, çalışma izni veren makam tarafından verilir. Tekrarı hâlinde ise görevlerine son verilir. DMK'ya göre devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren fiil ve hâllerin işlenmesi hâlinde, Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle personelin görevine, izni veren makam tarafından son verilir. Kurumlarda görev yapan yönetici, öğretmen, uzman öğretici ve usta öğreticiler, görevleri sırasında suç işlemeleri veya görevleri nedeniyle kendilerine karşı işlenen suçlardan dolayı kamu görevlisi (5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun uygulanması ve ceza kovuşturması bakımından) sayılır.

Anayasa'nın 42. maddesinin III. fıkrası uyarınca, eğitim ve öğretim devletin gözetim ve denetimi altında yapılacağından, özel öğretim kurumları da devletin gözetim ve denetimine tabi olacaktır. 5580 sayılı Kanun'un 11. maddesinde de özel öğretim kurumlarının ve bu kurumlarda görevli personelin, Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetimi ve gözetimi altında olduğu belirtilmiştir. Buna göre, özel öğretim kurumları üzerinde yargı denetimi ile yönetsel (idari) denetim olmak üzere iki temel denetim söz konusudur (Yaşar, 2000).

5580 sayılı Kanun'un 12. maddesine göre, kurumlar faaliyetlerini sadece kazanç sağlamak için düzenleyemezler. Ancak, Türk millî eğitiminin amaçları doğrultusunda eğitimin kalitesini yükseltmek, gelişmelerine fırsat ve imkân verecek yatırımlar ve hizmetler yapmak üzere gelir sağlayabilirler. Ayrıca, aynı maddenin II. fıkrasına göre okulların su, doğal gaz ve elektrik ücretlendirilmesi, resmî okullara uygulanan tarife üzerinden uygulanır.

Özel öğretim kurumlarında öğrenim ücretine ilişkin hususlar 5580 sayılı Kanun'un 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, öğrenim ücreti ve diğer ücretler, özel öğretim kurumlarınca her yıl tespit edilerek ocak ayından itibaren en geç mayıs ayında ilan edilir. Bu hususların yanı sıra, söz konusu Kanun'da ücretlerin ilanı, alınma şekli, iadesi ve sınıf tekrar eden ve naklen gelenlerin ücretleri konuları da düzenlenmiştir.

5580 sayılı Kanun'un 13 maddesinin II. fıkrası uyarınca kurumlar, öğretim gören öğrenci sayısının yüzde üçünden az olmamak üzere ücretsiz öğrenci okutmakla yükümlüdür. Ücretsiz okutmada; Terörle Mücadele Kanunu, Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun veya 2330 sayılı Kanun hükümleri uygulanarak aylık bağlanmasını gerektiren kanunlar, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun 56., mülga 45. ve 64. maddeleri ile 5510 sayılı Kanun'un 47. maddesi kapsamında harp veya vazife malulü sayılanların ilk ve orta öğretim çağındaki çocukları ile haklarında korunma, bakım veya barınma kararı verilen çocuklara öncelik verilir. Belirtilen bu oran Milli Eğitim Bakanlığı'na %10'a kadar arttırılabilir. Kurumlar ayrıca IV. fıkra uyarınca, öğrenim bursu verebilirler. Ücretsiz

okutulacak öğrencilerin yüzdesi, seçimi ve kurumlara kabul şartları ve öğrenim bursu verilmesine ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Özel öğretim kurumu, kurum açma izni veren kurum tarafından kapatılabileceği gibi, kurucu ya da kurucu temsilcisi tarafından da kapatılabilir. 5580 sayılı Kanun'a uygun olarak kurum açma izni almış bir özel öğretim kurumu, 7. maddenin II. fıkrasında belirtilen kurum açma izninin iptali şartlarının gerçekleşmesi halinde kurum açma izni veren makam tarafından kapatılabilir.

2. Mesleki ve Teknik Eğitimin Yasal Dayanakları

Ülkeler, sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü ihtiyacını, uluslararası deneyimlerden de yararlanarak kendi dinamiklerine göre oluşturdukları meslekî teknik eğitim programları ile karşılamaktadır. Dünyada mesleki eğitimin sunulmasında üç farklı sistemin uygulandığı dikkati çekmektedir. Bunlar; sadece okula dayalı mesleki eğitim uygulamaları, okul ve işyerinin işbirliğinin sağlanması amacıyla dayalı mesleki eğitim uygulamaları ve her iki anlayışı da benimseyen uygulamalardır (Binici ve Arı, 2004). Genç ve dinamik nüfus yapısıyla, Türkiye gelişmiş ülkelere göre avantaja sahiptir ve dolayısıyla Türkiye’de mesleki eğitim özel bir önem taşımaktadır.

Türkiye’de mesleki eğitimin verilmesine ortaöğretim düzeyinde başlanmaktadır ve okula dayalı mesleki eğitim uygulamasının yasal çerçevesi en başta METK ile çizilmiştir. METK’nın 26. ve 30. maddeleri arasında ortaöğretim ile ilgili konular ele alınmıştır. 9 Aralık 2016 tarihli 6764 Sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile METK’nın 26. maddesine göre ortaöğretim; *“İlköğretime dayalı dört yıllık zorunlu örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü kapsar. Bu okul ve kurumları bitirenlere, bitirdikleri programın özelliğine göre diploma verilir. Ancak mesleki eğitim merkezi öğrencilerinin diploma alabilmeleri için Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenen fark derslerini tamamlaması zorunludur”* şeklinde düzenlenmiştir. Yukarıda belirtilen değişiklik doğrultusunda 1739 sayılı Kanun’un 29. maddesinin birinci fıkrası *“Ortaöğretim, çeşitli programlar uygulayan liseler ile mesleki eğitim merkezlerinden meydana gelir”* şeklinde değiştirilmiştir. Buna göre ortaöğretim;

öğrencileri ilgi, istidat ve yetenekleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamak üzere hem örgün (genel, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarında) hem de yaygın (mesleki eğitim merkezlerinde) verilen eğitimidir. Yeni düzenlemeye göre mesleki eğitim kapsamında çıraklık eğitimi veren mesleki eğitim merkezleri de zorunlu ortaöğretim kapsamına alınmış; ortaöğretim, ilköğretime dayalı dört yıllık zorunlu genel, mesleki ve teknik öğretim kurumları ile mesleki eğitim merkezlerinin tümünü içermiştir. Yine METK'nın 42. maddesine göre; genel, mesleki ve teknik ve yaygın eğitim alanında görev alan resmi, özel ve gönüllü kuruluşların çalışmaları arasındaki koordinasyon MEB tarafından sağlanmaktadır. Mesleki ve teknik yaygın eğitim faaliyetlerini yürüten bakanlıklar ile özerk eğitim kurumları ve resmi ve özel işletmeler arasında MEB tarafından sağlanacak koordinasyonun ve işbirliğinin esaslarının ise kanunla düzenlenmesi öngörülmüştür.

5 Haziran 1986 yılında mesleki eğitim ile ilgili konuları daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemek üzere 3308 sayılı “Çıraklık ve Mesleki Eğitim Kanunu” kabul edilmiş, daha sonraki yıllarda bu Kanun'da çeşitli değişiklikler yapılmış ve 29 Haziran 2001 yılında 4702 sayılı kanunla yapılan değişiklikle kanunun adı “Mesleki Eğitim Kanunu” (MEK) olmuştur. Bu Kanun mesleki eğitimde okul ve işyerinin işbirliğini amaçlamak üzere çıkarılmıştır. 3308 sayılı MEK'in amacı, aday çırak, çırak, kalfa ve ustaların genel ve meslekî eğitimlerini sağlamak; okullarda, yükseköğretim kurumlarında ve işletmelerde yapılacak mesleki eğitime ilişkin esasları düzenlemektir (m. 1). MEK, Yükseköğretim Kurulu ve Mesleki Eğitim Kurulu'nun belirleyeceği mesleklerde, kamu ve özel sektöre ait kurum, kuruluş ve işyerleri ile mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarındaki eğitim ve öğretimi kapsar (m. 2).

MEK'in 18. ve devamındaki maddelerinde yer alan işletmelerdeki meslek eğitimiyle ilgili hükümler 9 Aralık 2016 tarihli 6764 Sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde

Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile yeniden düzenlenmiştir. Buna göre; 10 ve daha fazla personel çalıştıran işletmeler, çalıştırdıkları personel sayısının %5’inden az olmamak üzere mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumu öğrencilerine beceri eğitimi, mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumu öğrencilerine staj ve tamamlayıcı eğitim yaptırır. Mesleki eğitim kapsamına alınıp alınmadığına bakılmaksızın 10’dan az personel çalıştıran işletmeler de mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumları öğrencilerine bu Kanun’un ilgili hükümlerine göre beceri eğitimi, staj ve tamamlayıcı eğitim yaptırabilirler. MEK’nın 20. maddesine göre *“Mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında ve işletmelerde yapılan mesleki eğitim, staj ve tamamlayıcı eğitime ilişkin usul ve esaslar ile sınavların yapılış şekilleri, Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca çıkarılan yönetmeliklerle düzenlenir”*; 21. maddesine göre ise *“İşletmelerde mesleki eğitim, staj ve tamamlayıcı eğitim gören öğrenciler, işyerlerinin şartlarına ve çalışma düzenine uymak zorundadırlar”*.

MEK’in 29. maddesine göre meslek lisesi mezunları için de ustalık yolu açık tutulmuştur. En az üç yıl süreli mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından veya mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarından mezun olanlar, Bakanlıkça düzenlenen ustalık eğitimi kurslarına katılabilecekleri gibi doğrudan da ustalık sınavlarına girebilir. Ustalık belgesine sahip olanlar veya bunları işyerlerinde çalıştıranlar bağımsız işyeri açabilir (m.30). Ustalık yeterliğini kazanmış olanlar Bakanlıkça açılacak iş pedagojisi kurslarını başarıyla tamamladıkları takdirde kendilerine usta öğreticilik belgesi verilir (m.31).Kapsamı, şartları ve süresi MEB tarafından belirlenen telafi eğitimi veya tamamlayıcı eğitime katılan ve bu eğitim sonunda yapılan sınavlarda başarılı olan kalfa, usta ve ortaöğretim kurumu mezunlarına, bitirdikleri meslek alanının diploması verilir (m. 35).

MEK’nın 25. maddesinde aday çırak ve çıraklar ile işletmelerde mesleki eğitim gören, staj veya tamamlayıcı eğitime devam eden öğrencilere işletmeler tarafından ödenecek ücret ve bu ücretlerdeki artışlar düzenlenmiştir Buna göre belirtilen hususların sözleşme ile

düzenleneceği hükme bağlanmış ve “İşletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler ile mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumlarında staj veya tamamlayıcı eğitim gören öğrencilere asgari ücretin net tutarınının 20 ve üzerinde personel çalıştıran işyerlerinde %30’undan; 20’den az personel çalıştıran işyerlerinde %15’inden; aday çırak ve çırağa yaşına uygun asgari ücretin %30’undan aşağı ücret ödenemez.”denilmiştir. Yine aynı maddeye göre “Aday çırak, çıraklar, işletmelerde mesleki eğitim gören öğrenciler ile mesleki ve teknik ortaöğretim okul ve kurumlarında okumakta iken staja, tamamlayıcı eğitime veya alan eğitimine tabi tutulan öğrencilerin sigorta primleri asgari ücretin %50’si üzerinden, Bakanlık ile mesleki ve teknik eğitim yapan yükseköğretim kurumlarının bağlı olduğu üniversitelerin bütçesine konulan ödenekten karşılanır.” hükmü ile de belirtilen kapsama giren öğrencilerin sigorta primleri düzenlenmiştir.

2002 yılında kabul edilen ve 317 maddeden oluşan “Mesleki ve Teknik Eğitim Yönetmeliği” ise başlıca, Mesleki Eğitim Kurulu ile il mesleki eğitim kurullarının kuruluş ve işleyişleri; mesleki ve teknik eğitim merkezlerinin kurulması; meslekî ve teknik eğitim okul ve kurumlarında eğitim-öğretim, yönetim ve üretim işlerinin yürütülmesi ile kurul, komisyon ve ekiplerin oluşturulması ve çalışmaları gibi hususları kapsamaktadır.

Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim ile ilgili mevzuata genel olarak bakıldığında, okula dayalı mesleki eğitim uygulaması ile okul ve işyerinin işbirliğinin sağlanması amacına dayalı mesleki eğitim uygulamasının birlikte uygulanmaya çalışıldığı ve bu doğrultuda örgün ve yaygın eğitim düzeyinde mesleki ve teknik eğitim konusunun düzenlendiği hemen göze çarpmaktadır. Sadece Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde örgün ve yaygın olarak değil, yine Milli Eğitim Bakanlığı’nın denetiminde özel ve resmi diğer kuruluşlarda, işletmelerde ve uzaktan eğitim yoluyla verilecek mesleki ve teknik eğitimi konu alan hususlar da ilgili mevzuatta düzenlenmiştir.

3. Yükseköğretimin Yasal Dayanakları

Günümüzdeki biçimiyle modern üniversitenin ilk örneği 1810 yılında Wilhelm von Humboldt tarafından kurulan Berlin Üniversitesi'dir. Humboldt, kurumsal açıdan özerk, eğitim özgürlüğüne sahip, bilimi önceleyen bir üniversite tasarlamıştır (Çetinsaya, 2014). Daha sonra kurulan batılı üniversiteler bir yandan araştırmaya önem vermiş bir yandan da toplumun her kesimiyle ilişki kurarak kamusal bir nitelik kazanmıştır. Bu doğrultuda üniversite, kamu yararı için bilgi üreten, ileten ve yayan özerk bir öğretim ve araştırma kurumu olarak ortaya çıkmıştır (Ortaş, 2004).

Üniversitelerin özerk olması gerekir. Genellikle kurumsal düzeyde ele alınan bir kavram olan özerklik (Erdem, 2013), bir kuruluşun ayrı bir yasaya bağlı olarak kendi kendini yönetme hakkı, kendi uyacağı yasayı kendisinin koymasına anlamına gelmektedir (TDK). Öyleyse kuruluşların siyasal, ekonomik ya da dini etkilerden uzak bir biçimde kurumların kendi kanunlarıyla ve kendi birimleri tarafından kendilerini yönetmesi durumunda özerk olduğu söylenebilir. Yükseköğretim Kurumlarının Özerkliği ve Akademik Özgürlük Üzerine Lima Bildirgesi'ne (6-10 Eylül 1988) göre üniversite özerkliği, yükseköğretim kurumlarının, iç işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin kararları almalarında ve eğitim, araştırma ve ilgili diğer faaliyetlere ilişkin kendi politikalarını oluşturmalarında devletin ve toplumun tüm güçleri karşısında özerk olmaları şeklinde ifade edilmiştir.

Üniversitelerin görevlerini en iyi bir biçimde yerine getirebilmeleri için "mali", "akademik" ve "yönetimsel" açıdan özerk bir yapıya sahip olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla üniversitelerde mali, akademik ve yönetimsel olmak üzere üç özerkliğin birlikte olması ve bu birlikteliğin uyumlu bir şekilde sürdürülmesi önemlidir (Erdem, 2013).

Mali özerklik, en kısa şekliyle, kamu tüzel kişiliğine sahip olan üniversitelerin kendi kaynaklarından serbestçe yararlanarak kendi harcamalarını yönetmesi olarak ifade edilebilir. Üniversitelerin kendi yönetimleri altında sahip oldukları mali kaynaklar üzerinde siyasi organların müdahalesi olmadan tasarruf yetkileri olmalıdır. İşte bu tasarruf yetkisinin kaynağı üniversitenin mali özerkliğidir. Mali özerkliğin, kendi bütçesini hazırlama, kendi mali kaynaklarını oluşturma ve kendi mali kaynaklarını kullanma olmak üzere üç boyutu vardır. Bugünkü anlayışa göre mali yönden özerk üniversite, devletin kontrolü altında bütçesini serbestçe düzenleyen ve yöneten, mali çerçevede tüzel kişiliğe sahip olan üniversitedir (Korkut, 2001).

Akademik özerklik, öğretim elemanlarının kendi bilim alanları içerisinde, gerçeği özgürce araştırma, sonuçlarını yayınlama ve bunları öğrencilere öğretme konularındaki özgürlükleri olarak tanımlanmaktadır. Ancak elbette ki akademik özerklik, hem denetim dışı kalmak veya keyfi davranmak gibi anlamlara gelmemekte hem de hiçbir öğretim elemanına etik kurallara, kamu çıkarlarına ve yürürlükteki mevzuat hükümlerine aykırı şekilde davranma özgürlüğünü vermemektedir (Gediklioğlu, 2013).

Üniversitelerin kendi üyeleri tarafından demokratik yöntemlerle oluşturdukları organlar eliyle yönetilmesi, denetlenmesi ile üniversite organlarının ve öğretim elemanlarının üniversite dışındaki makamlar tarafından hukuksal bir gerekçe olmaksızın görevlerinden uzaklaştırılmaması durumu da yönetsel özerklik olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2008'denakt. Erdem, 2012).

Türk eğitim tarihine bakıldığında yükseköğretim düzeyindeki eğitimin medreselerde verildiği ve bu eğitimin de 17. yüzyılda pozitif bilimlerden uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile batı tarzı eğitim kurumlarının kurulmasına önem verilmiştir. 1846 yılında ise yükseköğretime yönelik bir kurumun açılması öngörülmüş ve bu doğrultuda 1863'te pozitif bilimlerin okutulduğu Darülfünun kurulmuştur (Akyüz, 2006).

3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, daha önce de belirtildiği gibi öğretimde birliğin sağlanmasını amaçlamış ve eğitim ile ilgili işlerin Maarif Vekleti (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yürütüleceğini hükme bağlamıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile medreseler kaldırılmış ve Darülfünunun tek yükseköğretim kurumu olarak işlevine devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile her ne kadar Türkiye'de önemli sosyo-ekonomik reformlar yapılmışsa da Darülfünun kendisinden beklenen ilerlemeyi gösterememiş, topluma yararlı bilimsel çalışmalar üretememiştir. Bu nedenle 2252 sayılı Kanun ile 1933'te modern bir yapıya sahip olan İstanbul niversitesi açılmıştır (nc, 2002; Tanilli, 1991). Türk Eğitim tarihine bu değişiklik 1933 Reformu olarak girmiştir. 1933 Reformu'ndan sonra Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen ikinci niversite reformu 4936 sayılı Kanun ile 1946 yılında gerçekleştirilmiştir. Üniversitelerde gerçekleştirilen diğer bir değişiklik 1973 yılında 1750 sayılı Kanun ile olmuştur. Son olarak ilk ve ortaöğretim yanında yükseköğretimin de hukuksal çerçevesinin düzenlenmesi amacıyla 6 Kasım 1981 günü 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yayımlanmıştır. 2547 sayılı Kanun niversiteyi bilimsel özerkliğe ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kurum olarak tanımlamıştır (m. 3/d). 2547 sayılı Kanun ile fakültelerin tüzel kişiliği kaldırılmıştır. Kanun'un 6. maddesiyle Yükseköğretim Kurulu (YK) oluşturulmuş ve bu Kurul yükseköğretime düzenleyen yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerine yön veren, bu kanunla kendisine verilen görev ve yetkiler çerçevesinde özerkliğe ve tüzel kişiliğe sahip bir kuruluş haline getirilmiştir. Özetle belirtmek gerekirse 1933 reformu niversite içindeki kişilerin, 1946 ve 1973 reformların kurulların, 1981 reformu ise Yükseköğretim Kurulu yanında kişilerin ön plana çıktığı reformlar olmuştur (Arslan, 2005).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da yükseköğretim ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Bu Kanun'a göre yükseköğretimin orta öğretime dayalı en az iki yıllık yüksek öğrenim veren eğitim kurumlarının tümünü kapsadığı belirtilmektedir (m. 34). 1739 sayılı Kanun'un 36. maddesinde, yükseköğretim kurumları niversiteler, fakülteler, enstitüler,

yüksekokullar, konservatuarlar, meslek yüksekokulları, uygulama ve araştırma merkezleri şeklinde sayılmıştır.

Yükseköğretimin amaç ve görevleri 1739 sayılı Kanun'un 35. maddesinde, milli eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

- Öğrencileri ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yurdumuzun bilim politikasına ve toplumun yüksek seviyede ve çeşitli kademelerdeki insan gücü ihtiyaçlarına göre yetiştirmek;
- Çeşitli kademelerde bilimsel öğretim yapmak;
- Yurdumuzu ilgilendirenler başta olmak üzere, bütün bilimsel, teknik ve kültürel sorunları çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalarda bulunmak;
- Yurdumuzun türlü yönde ilerleme ve gelişmesini ilgilendiren bütün sorunları, hükümet ve kurumlarla da elbirliği etmek suretiyle öğretim ve araştırma konusu yaparak sonuçlarını toplumun yararlanmasına sunmak ve hükümetçe istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini bildirmek;
- Araştırma ve incelemelerinin sonuçlarını gösteren, bilim ve tekniğin ilerlemesini sağlayan her türlü yayınları yapmak;
- Türk toplumunun genel seviyesini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini sözlü, yazı ile halka yaymak ve yaygın eğitim hizmetlerinde bulunmak olduğu belirtilmiştir.

1739 sayılı Kanun'a göre Türkiye'de yükseköğretimin paralı olduğunu belirtmek gerekir (m.38). Başarılı olan fakat maddi imkânları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, sınav harcı gibi her türlü öğrenim giderleri burs, kredi yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır. Ayrıca 2547 sayılı Kanun'un 46. maddesinin "*Yükseköğretim Kurumlarında öğrenci başına*

düŖen cari hizmet maliyetleri, yükseköğretim programlarının özellikleri göz önüne alınarak Yükseköğretim Kurulu'nca hesaplanır. Öğrencilerden her bir dönem için birinci öğretime öğrenci katkı payı, ikinci öğretim ve uzaktan öğretime ise öğrenim ücreti alınır. Yabancı uyruklu öğrencilerden, birinci veya ikinci öğretim ayırımı yapılmaksızın her bir dönem için öğrenim ücreti alınır." hükmü uyarınca öğrencilerin ödemesi gereken katkı payları her yıl Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilmekte ve program türüne göre 9. veya 11. ve yukarı dönemlerinde olan öğrencileri kapsamaktadır.

4. Eğitim Ekonomisi ve Planlamasının Yasal Dayanakları

Eğitim ekonomisi bir yandan eğitim sisteminin çıktılarının (istenilen yönde davranış değişikliğini gerçekleştirmiş bireylerin) üretime ve ekonomiye katkılarını inceleyen, diğer yandan da ekonominin çözümleme araçlarının eğitim sürecine uygulanmasına çalışan bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Eğitim ekonomisinin kapsamına, eğitimin ekonomik değerinin ölçülmesi ve tanımlanması, eğitimde kaynak kullanımının değerlendirilmesi, eğitimin planlanması, öğretim işinden sorumlu olan kişilere yapılan ödemelerin değerlendirilmesi ve eğitimin finansmanı ile işgücü piyasasının çözümlenmesi konuları girmektedir (Ünal, 1996). Dolayısıyla eğitimin planlanmasına dönük yapılan tüm çalışmaların eğitim ekonomisi içinde değerlendirileceği söylenebilir. Planlama, en genel şekilde önceden saptanmış amaçlara ulaşmayı sağlayan bir yol olarak tanımlanabilir. Planlar mevcut imkânlarla göre hazırlanır ve uygulanır. Eğitim planlaması, ülkenin siyasal ve ekonomik gerçeklerini, büyüme potansiyelini ve ihtiyaç duyduğu insan gücünün nitelikleri ile öğrencilerin ihtiyaçlarını dikkate alarak; eğitim sisteminin önceliklerini, politikasını ve maliyetini saptamak için yapılan faaliyetlerin tümüdür (Âdem, 1997).

Anayasa'nın öngördüğü sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak eğitim hizmetinin bir plan dâhilinde yürütülmesi gerekir. Dolayısıyla planlamanın bir kamu hizmeti olduğu söylenebilir. Türkiye'de devletin ekonomik yaşamı düzenlemesinde planlamaya yer vermesi ilk kez 1961 Anayasası ile olmuş ve böylece planlamanın hukuk ile ilişkisi kurulmuştur. Ülke içindeki kısa, orta ve uzun vadeli planlar kamu örgütlerince hazırlandığı için planlama kamu hukukunun konusunu oluşturmuştur. Planlamaya 1982 Anayasası'nda da yer verilmiştir (m. 166) ama bu yer verme daha çok liberal ekonomik politika çerçevesinde şekillenmiştir.

Bütçe kanunları ile 1963 yılından itibaren hazırlanan Kalkınma Planları'nda da eğitim planlaması ile ilgili düzenlemelere yer verildiği görülür. Kalkınma planlarının hazırlanması ve yürürlüğe konmasını sağlamak üzere yasalar çıkarılmakta; ancak bu konuyla ilgili yasalarda yer almayan hususlarda Meclis iç tüzüğü hükümleri uygulanmaktadır (Karakütük, 2012).

Milli eğitim mevzuatı açısından bakıldığında, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun bir eğitim planlaması kanunu olduğu söylenebilir. Bu Kanun ile ne kadar bütçe ile hangi yıllar arasında nerelere, hangi düzeyde ne kadar okul açılacağı gibi konular düzenlenmiştir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 14. maddesiyle Milli eğitimin temel ilkelerinden birinin planlama olduğu hükme bağlanmış; 39 maddesiyle de yükseköğretimin planlanması konusu düzenlenmiştir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun çıkarılma gerekçelerinden biri de yükseköğretimi planlamaktır.

5. Özel Eğitimin Yasal Dayanakları

Bir takım engellere sahip olmak yüzünden bazı bireyler özel bir korunmaya ve eğitime ihtiyaç duymaktadır (Harmandar, 1997). Bu engeller kendi içinde bedensel (görme engelliler, işitme engelliler, ortopedik engelliler, sürekli hastalığı olanlar vb.), zihinsel (geri olanlar, üstün olanlar, öğrenme güçlüğü olanlar vb.), uyum sorunlarından kaynaklanan (duygusal güçlüğü olanlar, sosyal uyumsuzluğu olanlar vb) engeller gibi şekillerde ortaya çıkabilir (Bıyıklı, 1997).

Günümüzde bazı toplumlarda engelliler sosyal bir dışlanma yaşamaktadırlar. Lundy ve Kilpatrick (2006) engelli çocukların ihtiyaçlarının yeterli bir şekilde karşılanmadığını belirtmişlerdir. Daha da kötüsü, Landsdown'a göre (1998) engelli çocuklar kendilerinden sorumlu olan yetişkinler tarafından en sık istismara uğrayan grup içinde yer almaktadır. Dolayısıyla engelli bireylerin hukuksal açıdan özel düzenlemelerle korunması gerekmektedir. Çünkü mevcut genel hukuksal düzenlemeler, bu özel grupların tüm özelliklerini kapsayan ayrıntılı hükümler getirememekte, ihtiyaçlarına yeterince cevap verememekte ya da onları topluma yararlı kılacak önlemler almada ve korumada yetersiz kalmaktadır.

Uluslararası düzenlemeler açısından bakıldığında, ilk olarak BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinde engellilerin güvenli yaşam sürme haklarının bulunduğu ilişkin bir hükme yer verildiği görülmektedir. BM Genel Kurulu'nun, 9 Aralık 1975'te kabul ettiği "Engelli Hakları Bildirisi"nde de engelli bireylerin toplumda bir yer edinebilmelerine, üretken bireyler olabilmelerine ve toplumun engellilere karşı yükümlülüklerini yerine getirmelerine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu konudaki en önemli uluslararası düzenlemelerden biri de 30 Mart 2007 tarihli BM "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"dir. Bu Sözleşme Türkiye tarafından da 2009 yılında onaylanmıştır. Belirtilen Sözleşme'de engellilerin genel hakları

“engelli kişilerin özgürlüğüne ve onuruna saygı”, “engellilere yönelik ayrımcılık yasağı”, “engellilerin toplumsal aidiyeti ve katılımı”, “engellilerin farkındalığına saygı duyulması”, “engellilerin fırsat eşitliği”, “engellilerin erişebilirliği”, “engelli kadın – erkek eşitliği” ve “engelli çocukların haklarına saygı duyulması ve bu çocukların yüksek yararının gözetilmesi” olarak sıralanabilir (Çağlar, 2009).

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 23. maddesinde de engelli çocukların haklarının ve bu konuda devletin sorumluluklarının düzenlendiği dikkati çekmektedir. Sözleşme'ye göre devlet, zihinsel ya da bedensel engelli çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin bir biçimde katılmalarını kolaylaştıran bir yaşam sağlamalıdır. Ayrıca devlet, engelli çocuklara özel bakımdan yararlanma hakkını tanımak; daha geniş bir ifadeyle bu durumda olan çocuğa, anne ve babasına veya bu çocuğun bakımından sorumlu olanlara, içinde buldukları koşullara uygun yardımların yapılmasını sağlamak ve özendirmekle yükümlüdür. Devlet engelli çocuklara verilecek yardımları planlarken, onların eğitim, öğretim, sağlık, bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini, işe hazırlanmalarını, dinlenme ve eğlenme imkânlarından etkin olarak yararlanmalarını, toplumla bütünleşmelerini ve kültürel, ruhsal gelişimlerini dikkate almalıdır. Bu hüküm uyarınca çocuğa sağlanması öngörülen yardımların devletin imkânları ölçüsünde ücretsiz olması esastır.

Ulusal düzenlemeler açısından bakıldığında 1982 Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal bir hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. Sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak, engelliler de dâhil, özel olarak korunması gereken tüm toplum kesimlerinin korunmasında devlete sorumluluk yüklenmiştir. Anayasa'nın 17. maddesinde herkesin (engelliler de dâhil) yaşama ve maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına sahip olduğu söylenmiş; eğitim hakkının düzenlendiği 42. maddesinde de “*Devlet durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır*” hükmüne yer verilmiştir. Yine Anayasa'nın 50. maddesinde, bedensel ve ruhsal yetersizliği olanların çalışma saatleri

bakımından özel olarak korunacakları, 61. maddesinde de, engellilerin korunmalarını ve toplum hayatına uyumlarını sağlayıcı tedbirlerin devlet tarafından alınacağı hükme bağlanmıştır. Görüldüğü üzere Anayasa getirdiği genel düzenlemelerin yanında, özel hükümlerle de engelli bireylerin eğitim ve çalışma haklarını ele almış ve devletin bu konudaki görevine vurgu yapmıştır.

Medeni Kanun, anne ve babaların çocuklarına, özellikle bedensel ve zihinsel engelli olanlara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek ölçüde, genel ve meslekî bir eğitim sağlamakla yükümlü olduklarını (m. 340) belirtmektedir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda da engellilerle ilgili olarak "*Özel eğitim gerektiren korunmaya muhtaç çocukların eğitim ve öğretimleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ve özel eğitim-öğretim kurumlarında sürdürülür. Korunmaya muhtaç özürlü çocukların eğitimleri Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte planlanır*" (m. 25) hükmüne yer verilmiştir. 1475 sayılı İş Kanunu'na göre ise, işverenler işyerlerinde bu Kanun'da belirtilen esaslar ve ölçüler içinde engelli birey çalıştırmak ve bunlara meslek, beden ve ruh durumlarına göre iş vermek zorundadırlar (m. 25).

222 sayılı İEK'da, zorunlu ilköğrenim çağında buldukları halde, zihnen, beden, ruhen ve sosyal bakımdan engelli olan çocukların özel eğitim ve öğrenim görmelerinin sağlanacağını belirten bir hükme (m. 12) yer verilmiştir. 1739 sayılı METK'nın "Fırsat ve İmkân Eşitliği"nin düzenlendiği 8. maddesinde de, "*Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır*" denilerek, özel eğitime gereksinim duyan çocukların korunacağı belirtilmiştir. 14 Eylül 2011 tarihli ve 652 sayılı KHK'nin 43. maddesine göre "*Engelli bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine veya birimlerine kayıt ve kabul işlemleri ile engelli birey ve eğitim personelinin ders devam takibi, 1 Eylül 2017 tarihinden itibaren biyometrik kimlik doğrulama sistemi veya kameralı görüntüleme sistemi ile yapılır.*" denilmek suretiyle engelli öğrencilerin kayıt ve devamlarıyla ilgili teknolojik gelişmelerden de yararlanarak daha güvenceli bir sistem oluşturulmaya çalışılmıştır.

12 Ekim 1983 tarihinde 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” kabul edilmiş; ancak bu kanundaki eksiklikleri gidermek ve uygulamaları daha işlevsel hale getirmek üzere 30.5.1997 tarihinde 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” çıkarılarak Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu yürürlükten kalkmıştır. Özel eğitime ihtiyaç duyanların genel ve mesleki eğitim görme haklarına ilişkin esasları düzenlemeyi amaçlayan 573 sayılı KHK’de, “bireyselleştirilmiş eğitim planı”, “kaynaştırma eğitimi”, “ailelerin özel eğitim sürecine aktif katılımı”, “özel eğitim alanındaki örgütlerinin görüşlerine önem verilmesi” gibi ilkelere yer verilmiştir. *“Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak”* amacıyla 1 Temmuz 2005 tarihinde 5378 sayılı “Engelliler Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. Özel eğitim hizmetlerini daha ayrıntılı olarak düzenlemek üzere 2006 yılında da Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu Yönetmeliğe göre özel eğitim, *“özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleriyle, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin gelişim alanlarındaki özellikleri ile yeterliliklerine dayalı olarak eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için uygun ortamlarda sürdürülen eğitim”* olarak tanımlanmıştır (m. 4).

Özel eğitim alanındaki çalışmalarda önceleri bu eğitime ihtiyaç duyan bireylerin ayrı bir ortamda eğitilmesi gerektiğine inanılmış ama zaman içinde bu inanç sorgulanmaya başlanmıştır (Kırcaali-İftar, 1998). Özellikle özel eğitime ihtiyacı olan çocuğa sahip aileler, çocuklarının böyle bir eğitime ihtiyacı olmayan akranlarıyla birlikte eğitim alma haklarının olduğunu belirtmişler ve bu yönde girişimlerde bulunmuşlardır. Eğitimciler de her çocuğun eğitim hakkı olduğunu vurgulayarak, ihtiyacı olsun veya olmasın her öğrenci için ayrı bir program (Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı – BEP) uygulanmasının (Eripek, 2005) ve her çocuğun gelişiminin kendi içinde değerlendirilmesinin gerektiğini dile getirmişlerdir. Bunun sonucunda

özel eğitime ihtiyaç duyan bireyler için “kaynaştırma eğitimi” uygulamaları başlamıştır (Kırcaali-İftar, 1998). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre kaynaştırma yoluyla eğitim “*özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır*” (m. 23) şeklinde tanımlanmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere engelli bireylerin özel eğitim hakkı öncelikle anayasal bir hak olarak düzenlenmiştir. Anayasa’nın yanında uluslararası bildirge ve sözleşme niteliğindeki birçok metinde de engellilerin eğitim hakkının ele alındığı dikkati çekmektedir. Ulusal yasal düzenlemelere bakıldığında başta Medeni Kanun olmak üzere birçok genel kanunda ve eğitimle ilgili kanunlarda (222 ve 1739 sayılı Kanunlar) özel eğitim hakkına yer verildiği görülmektedir. Bu düzenlemelerin yanında özel eğitim hakkını ayrıntıları ile özel olarak güvence altına almayı amaçlayan ulusal yasal düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemeler hazırlanırken özel eğitim alanındaki bilgi birikiminden büyük ölçüde yararlanılmaya çalışılsa da uluslararası düzeyde kabul edilen standart ve ilkeleri kapsayacak bir özel eğitim kanununa gereklilik bulunmaktadır (Çağlar, 2009).

6. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetlerinin Yasal Dayanakları

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri 20. yüzyılın başlarında sanayileşme ve kentleşme nedeniyle oluşan toplumsal sorunları gidermek amacıyla geliştirilen yardım hizmetleridir. Okullarda eğitim sürecinin tamamlayıcı ve ayrılmaz parçası olan rehberlik ile geleneksel eğitim sisteminin yetersiz kaldığı noktalar aşılmaya çalışılır. Bu nedenle öğrenci kişilik hizmetlerinin bir bölümünü rehberliğin oluşturduğu kabul edilir (Şahin, 2014). Okullarda eğitsel, kişisel duygusal ve mesleksi rehberlik hizmetleri terimi ile öğrenciyi tanımak, anlamak, gelişmesine ve büyümesine yardım etmek, psikometrik ölçme araçlarını uygulamak ve mediko-sosyal yardım sağlamak anlaşılmaktadır (Özoğlu, 2007). Tan (1995'tenakt. Şahin, 2014) rehberliği, "bireyin en verimli bir şekilde gelişmesinde ve tatminkâr uyumlar sağlamasında gerekli olan seçimleri, yorumları, planları yapmasına ve kararları vermesine yarayacak bilgi ve becerileri kazanması ve ulaştığı bu seçim ve kararları uygulaması için ona yapılan sistemli ve profesyonel yardımdır" şeklinde ifade etmektedir. Psikolojik danışma, rehberlik ile eş anlamlı değildir. Psikolojik danışma, "modern psikolojik ilke ve yöntemlerden yararlanarak bireyin karar verme, problem çözme ve uyum becerilerini geliştiren, kendini daha iyi tanımasını sağlayan, yüz yüze kurulan profesyonel bir yardım ilişkisidir" (Schmidt 1999'dan akt. Taşdelen, 2005).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda sayılan milli eğitimin temel ilkeleri arasında, "yönelme"ye de yer verildiği görülmektedir (m. 6). Yönelme "*bireylerin eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilmeleri*" anlamına gelmektedir. Bireylerin yöneltilmesinde ve başarılarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılacağı bu Kanun'da yer almaktadır. Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin

yasal dayanağının belirtilen madde (m. 6) olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu maddeye dayanarak Milli Eğitim Bakanlığı örgüt yapısı içerisinde “Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü” oluşturulmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği de bu maddenin gereği olarak yürürlüktedir.

Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği’nde Türk eğitim sisteminin genel amaçları çerçevesinde eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temelde öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, eğitim sürecinden yetenek ve özelliklerine göre en üst düzeyde yararlanmalarına ve gizilgüçlerini en uygun şekilde kullanmalarına ve geliştirmelerine yönelik olduğu belirtilmektedir. Buna göre, öğrencilere yönelik olarak düzenlenen her türlü rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bu amaçlar doğrultusunda bütünleştirilerek verilir. Yönetmeliğin 5. maddesine göre rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinde aşağıdaki ilkeler esas alınır:

- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri, eğitim kurumlarının eğitim-öğretim etkinlikleri bütünlüğü içinde yer alır.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri tüm öğrencilere açık bir hizmettir.
- Her öğrenci eğitim sürecinde kendisine sunulan seçenekler arasında seçme özgürlüğüne sahiptir.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde insana saygı esastır.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bireysel boyutunda gizlilik esastır.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri öğrenci, veli, uzman, öğretmen ve yönetici gibi ilgililerin işbirliği ile yürütülür.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinde bireysel farklılıklara saygı esastır.

- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinde hem bireye hem de topluma karşı sorumluluk söz konusudur.
- Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesinde bilimsellik esastır.

Yönetmeliğin 12. maddesi uyarınca rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri öğretim kademelerine göre yürütülmektedir. İl veya ilçe genelindeki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri ile ilgili etkinliklerin bütünlük içerisinde planlanması, programlanması, eşgüdümü ve yürütülmesinden millî eğitim müdürü adına rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri bölümünden sorumlu millî eğitim müdür yardımcısı veya şube müdürü sorumludur (m.17). Ayrıca, Yönetmeliğin 19. maddesi uyarınca her ilde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin il düzeyinde planlanması ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması amacıyla Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri İl Danışma Komisyonu oluşturulur. Bunun dışında, eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine ilişkin gerekli her türlü çalışmalarla birlikte ildeki özel eğitim gerektiren bireylerin tanılanmaları ve bu bireylere yönelik rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri il ve ilçelerde rehberlik ve araştırma merkezi/merkezlerince yürütülür (m. 21).

Türkiye'deki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerine çeşitli eleştiriler yöneltilmektedir. Bunlardan ilki rehberlik ve psikolojik danışmanın genellikle özel eğitime muhtaç çocukları tanıma, teşhis etme, onların eğitimlerine yardım hizmeti olarak algılanması ve uygulamaların bu yaklaşıma göre sürdürülmesidir. Bu durum hem bu hizmetler için yeterli madde ve insan kaynağının ayrılmasına engel olmakta hem de rehberlik ve psikolojik danışmanın yalnızca "özel eğitime muhtaç" öğrencilere yönelik bir yardım olarak anlaşılmasına ve sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Türkiye'de rehberlik ve psikolojik hizmetlerin, lise mezunlarının üniversite kapılarında yığılması sorununa çare olarak görülmesi de sorun teşkil

etmektedir. Rehberlik hizmetlerinin en önemli amaçlarından biri gençleri kendilerine uygun eğitim ve meslek alanlarına yöneltmektir. Ancak rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini sadece “yöneltme” çerçevesinde ele almak, bunu da özellikle “toplumsal yararcılık ve ekonomik kalkınma” gibi anlayışlar ile vurgulamak bu alanın amacına ters düşen yaklaşımlardır. (Yeşilyaprak, 2007). Bu nedenle rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin sadece özel eğitime muhtaç öğrencileri değil, tüm öğrencileri kapsadığı ve yöneltme ilkesine dayanılarak oluşturulmuş olsa da içeriği itibariyle bu ilkeyi aştığı bilinmelidir.

7. Yaygın Eğitimin Yasal Dayanakları

Yaygın eğitim, yaşam boyu eğitim, halk eğitimi ve yetişkin eğitimi çoğu zaman birbirinin yerine kullanılan, kapsadıkları alanlar ve hedef kitleler bakımından birbirine çok yakın olan kavramlardır. Bu eğitimin genel amacı, örgün eğitime gidemeyenlere bir şans daha vererek onların bilgi birikimlerinin artmasına ve bir mesleğe hazırlanmalarına yardımcı olmaktır. Örgün eğitimin dışında planlı ve programlı olarak yürütülen ve onu tamamlamaya çalışan bir eğitimidir. Hemen belirtmek gerekir ki, örgün eğitime devam eden bir kişi, aynı anda yaygın eğitim hizmetlerinden de yararlanabilir. Dolayısıyla yaygın eğitimin hedef kitlesi, çocuklar, gençler ve hatta yetişkinler olabilmektedir. Yaygın eğitimin örgün eğitimden en önemli farkı, örgün eğitim gibi düzeylere ayrılmaması ve kendi içinde hiyerarşik bir yapısının bulunmamasıdır. Ayrıca yaygın eğitimin, eğitim kuruluşları yanında ekonomik, siyasal ve sosyal amaçları olan diğer kuruluşlar (MEB dışındaki bakanlıklar, şirketler, fabrikalar, dernekler, sendikalar gibi) tarafından da bir hizmet olarak sunulduğu görülmektedir. Dolayısıyla yaygın eğitim, her yaştaki bireyin farklı eğitsel ihtiyaçlarına cevap vermek üzere kurslar ve seminerler gibi yollarla başta eğitim kuruluşları olmak üzere birçok kuruluş tarafından sistemli bir şekilde yürütülen eğitim etkinlerinin tümüne karşılık gelen bir kavramdır (Güneş, 1996).

Anayasa'nın 42. maddesinde yer alan "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" hükmüne göre her yaştan birey ister örgün isterse yaygın olsun, eğitim ve öğrenim hakkı bağlamında sunulan tüm hizmetlerden yaşamlarının her döneminde yararlanabilir. Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre, daha önce de belirtildiği gibi, milli eğitim sistemi örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşur ve bu doğrultuda herkesin eğitim hakkından yararlanabilmesi için örgün eğitim kurumları yanında, yaygın eğitim kurumları da

kurulabilir (m. 18). Yaygın eğitim, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 40. maddesine göre yaygın eğitimin amacı örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, bu sistemin herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademedan çıkmış bireylere, örgün eğitimin yanında veya dışında okuma-yazma öğretmek, eksik eğitimlerini tamamlamak, kişisel ve mesleki gelişim imkânları sunmak, milli değerleri, birlikte yaşamın gerekli kıldığı alışkanlıkları, beslenme ve sağlıklı yaşamla ilgili alışkanlıkları kazandırmak ve boş zamanlarını değerlendirmek üzere verilen her türlü eğitim etkinliklerini içermektedir. Yaygın eğitim ile örgün eğitimin birbirini destekleyecek ve tamamlayacak biçimde ve bir bütünlük içinde sunulması öngörülmüştür (m. 41).

Milli Eğitim Temel Kanunu'nda yaygın eğitimin kapsamı içinde belirtilen okuma-yazma öğretmek ile ilgili etkinlikleri daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemek üzere 1983 yılında 2841 sayılı "Zorunlu İlköğrenim Çağı Dışında Kalmış Okuma-Yazma Bilmeyen Vatandaşların, Okur-Yazar Duruma Getirilmesi veya Bunlara İlkokul Düzeyinde Eğitim Öğretim Yaptırılması Hakkında Kanun"; mesleki gelişim imkânları sunmak ile ilgili etkinlikleri daha ayrıntılı bir şekilde düzenlemek üzere ise 1986 yılında, daha önce de açılanan 3308 sayılı "Mesleki Eğitim Kanunu" yürürlüğe girmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'ne bağlı yaygın eğitim kurumlarının kuruluş, görev, yönetim, eğitim, öğretim ve işleyişi hakkındaki yöntem ve ilkeler ile halk eğitimi merkezlerinin işbirliğinde (diğer resmî ve özel kurum ve kuruluşlar, belediyeler, meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar ve gönüllü kuruluşlarca özel öğretim kurumları mevzuatı dışında) açılacak kurslarda yönetim, eğitim, öğretim, üretim, rehberlik, gözetim ve denetime ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere 2010 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği kabul edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne bağlı halk eğitimi merkezlerinde yürütülen eğitim, öğretim, bireysel

öğrenme ve yöneticiler dışındaki personelin görev ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere ise 2011 yılında “Halk Eğitimi Faaliyetlerinin Uygulanmasına Dair Yönerge” çıkarılmıştır.

Yukarıda açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, yaygın eğitimin yasal çerçevesi hem kanunlarla hem de yönetmelik ve yönerge gibi düzenlemelerle çizilmeye çalışılmıştır. Önemi hukuksal olarak kabul edilmiş olan yaygın eğitimin tüm halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek ve kolay erişilebilecek şekilde örgütlenmesi gerekmektedir.